

5, 6. VE 7. SINIF SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI KAZANIMLARININ VE DERS KİTAPLARININ KÜLTÜR OKURYAZARLIĞI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Meltem Elif ÇELİK¹, Selma GÜLEÇ²

Makale Bilgisi

DOI: 10.35379/cusosbil.1247497

Makale Geçmiş:

Geli 04.02.2023

Kabul 29.08.2023

Anahtar Kelimeler:

Kültür,

Kültür Okuryazarlığı,

Sosyal Bilgiler,

Ders Kitapları.

ÖZ

Kültür bir toplumun nesilden nesile aktardığı gelenek, görenek, mimari yapı ve yaşam şeklidir. Kültür okuryazarlığı ise bireylerin kültürü yansıtan değerleri, unsurları tanımalarını, sahiplenmesini sağlar. Kültürü anlama, yaşama, sahip çıkma öğrenimi ailede başlar okullarda devam eder. Eğitim ve öğretimin temel amaçlarından biri de toplumun kültürünü bireylere aktarmak ve onları topluma katılmaya hazır hale getirmektir. Okulların kültür aktarımını ve kültür okuryazarlığını sağlamasının önemli yollarından biri de ders kitaplarıdır. Bu araştırmanın amacı 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarının ve ders kitaplarının kültür okuryazarlığı açısından incelenmesidir. Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman incelemesi deseni benimsenmiştir. Veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Çalışma sonucunda sosyal bilgiler ders kitaplarında kültür okuryazarlığına ilişkin kazanımların Birey ve Toplum, Kültür ve Miras ve Küresel Bağlantılar öğrenme alanlarında yer aldığı ve kültürel kavramların en çok 6. sınıf düzeyinde geçtiği görülmektedir. 5 ve 6. sınıf düzeyinde en fazla kavramın Kültür ve Miras; 7. sınıfta ise Kültür ve Miras ve Küresel Bağlantılar öğrenme alanında yer aldığı görülmüştür. Sonuç olarak sosyal bilgiler ders kitaplarının kültür okuryazarlığını kazandırma düzeyinde yeterli olduğu ancak el sanatları türlerinin ders kitabında yeterince yer almadığı tespit edilmiştir ve bu doğrultuda öneriler geliştirilmiştir.

EXAMINATION OF 5TH,6TH AND 7TH GRADE SOCIAL SCIENCES CURRICULUM OUTCOMES AND TEXTBOOKS IN TERMS OF CULTURE LITERACY

Article Info

DOI: 10.35379/cusosbil.1247497

Article History:

Received 04.02.2023

Accepted 29.08.2023

Keywords:

Culture,

Cultural Literacy,

Social Studies,

Textbooks.

ABSTRACT

Culture is the tradition, custom, architectural structure and way of life that a society transfers from generation to generation. Cultural literacy, on the other hand, enable individuals to recognize and own the values and elements that reflect the culture.

The aim of this study is to examine cultural literacy aspects within the the 5th, 6th and 7th grade social studies curriculum outcomes and textbooks in terms of cultural literacy. The social studies curriculum, which was updated and put into practice in 2018, was examined in terms of cultural achievements. After receiving approval from by the ministry of national education, the social studies textbooks taught in the 2022-2023 academic year were analyzed in terms of the frequency of including cultural concepts and the distribution of cultural concepts in learning areas. The data were analyzed by content analysis and shown in tables. As a result of the study, it is seen that cultural literacy acquisitions in social studies textbooks are included in the learning areas of individual and society, culture and heritage and global connections,. Notably cultural concepts are mostly at 6th grade level. Culture and heritage elements are at the 5th and 6th grade level; in the 7th grade, it was seen that he took part in the learning area of culture and heritage and global connections. As a result, it has been determined that social studies textbook adequately address the development of gaining cultural literacy, however the types of handicrafts are not sufficiently included in the textbook and suggestions have been developed for improvement.

¹Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, elifcendek@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4850-2742

²Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Sosyal Bilgiler Eğitimi, sgulec@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8961-3975

Alıntılanak için/Cite as: Çelik, M.E. ve Güleç, S. (2023). 5.,6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarının ve ders kitaplarının kültür okuryazarlığı açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32 (2), 756-775.

GİRİŞ

Kültür bir toplumun nesilden nesile aktararak asırlarca birtakım değişimlere uğrayarak devam ettirdiği değerlerin ve yaşam biçiminin genel adıdır (Polat, 2019, s. 357). Başka bir deyişle kültür, bir topluma ya da halka ait duygu, düşünce ve sanatsal yapıların tümüdür (Türk Dil Kurumu, 2022). Latince edere-cultura kökünden gelen kültür yetiştirmek, ikamet etmek gibi anlamlara sahiptir (Mejuyev, 1987). Bugünkü manada insanlardan geriye kalan mirastır (Akpınar ve Genç, 2016). Her toplumun kendine ait yaşatmaya çaba sarf ettiği kültürü vardır ve bu kültür içinde toplumun bireyleri anlam bulur (Kafadar ve Şan, 2021, s. 215). Toplumu temsil eden davranış örüntüleri kültür ile şekillenmektedir. Kültür sayesinde birey, devlet ve toplum bütünleşerek maddi manevi değerlerini muhafaza etmekte, toplumun ilerlemesi, dayanışma, adalet, yardımseverlik gibi değerlerin gelişmesi sağlanabilmektedir (Öztürk, 1993; Akpınar ve Genç, 2016).

Kültür toplumların öz kimlikleriyle var olmasını sağlarken, gelişen teknoloji ve farklı toplumlar arasındaki ilişkilerin artması dünyanın küçük bir köy haline gelmesine ortam hazırlayan küreselleşme olgusunu ortaya çıkarmıştır (İbrahimoglu, 2018). Küreselleşme özellikle 21. yüzyılda dünyadaki herkesi etkisi altına alan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Polat, 2019, s. 360). Medya ve iletişim araçları küreselleşmenin toplum üzerindeki etkisini artırarak insanları olumlu veya olumsuz etkilemektedir (Gençalp, 2019, s. 54). Küreselleşme ile kültürler, yaşam biçimleri, tercihler de etkilenmekte ve bu durum kültürün ve kültür konularının irdelenmesini gerekli kılmaktadır (Kolaç, 2009, s. 19). Medyanın yoğun etkisine maruz kalan bireylerin kendi kültürlerini, kültürel unsurlarını tanıyıp bilmesi, değerlerinin farkında olması ve pasif alıcı olmak yerine kültürlerle ilişkin verilen mesajlara eleştirel ve sorgulayıcı yaklaşması önemlidir.

Bu noktada karşımıza kültürel okuryazarlık kavramı çıkmaktadır. Okuryazarlık temel anlamda okuma yazma becerisi olmasına rağmen günümüzde geniş bir anlam kazanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2022). Kültürel okuryazarlık toplumsal davranışların altında yatan gerçekleri, kültürdeki değişimleri anlayabilmeyi, analiz etmeyi, kültürü tehdit eden unsurları sorgulayabilmeyi içermektedir (Kafadar ve Şan, s. 215). Hirsch (1987) tarafından ortaya konulan kültürel okuryazarlık kavramı bireylerin kendi kültürlerinin yanında başka kültürlerin de yapısını anlayabilmesi ve empati kurabilmesidir. Bunun yanında kültürel okuryazarlık kültürlerin benzerlik ve farklılıklarını fark edip takdir edebilme becerisini de kapsamaktadır (Köksal, 2010; Zor, 2014). Kültür okuryazarı bir birey, kendi kültürünün yapısını anlar, kültürel unsurlarını başka kültürler ile kıyaslayabilir, kültürün canlı bir organizma gibi gelişip zamanla değiştiğini kavrayabilir (Karlı, 2016). Kültürünü eleştirel ve çok yönlü bakış açısıyla değerlendirebilir. Geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında kültürünü analiz edebilir. Kültür bir buz dağına benzetilirse dağın görünen noktasında herkesin algılayabileceği giyim- kuşam, gelenekler, yemekler, müzikler vardır; ancak görünmeyen kısmında kültür okuryazarı bir bireyin algılayacağı bu farklılıkların yanı sıra toplumsal roller, değerler, batıl inançlar, toplum etkisiyle oluşan algılar bulunmaktadır (Western Sydney University, 2023). Bu açıdan kültür okuryazarı bireyin buz dağının arka kısmını da algılayabilmesi, buna yönelik tutum ve beceri geliştirmesi önemlidir.

Toplumun dönünde, bugününde ve yarınında meydana gelmiş ve gelecek kültürel değişimleri anlayıp, önlem alabilmenin yolu kültürel okuryazarlıktan geçmektedir (Yatkın Bozkurt, Özen ve Altunay, 2020, s. 151). Edebiyattan tarihe, sanattan, mimariye her türlü maddi ve manevi yapıların kültürle ilişkisi bulunmaktadır. Kültür okuryazarı bir birey bu alanlarda meydana gelen gelişme ve değişimleri anlayıp, yorumlayabilmeye beceri kazanmaktadır. Kültür okuryazarı bireyler kültürel değerlerinin farkında olma, kültürdeki zaman içindeki değişimleri anlama, diğer kültürlerle benzerlik ve farklılıklarını analiz etme becerisine sahip olabilmektedir (Keith, 2020). Bu bağlamda kültürel okuryazarlık eğitimi ve nesillerin kültürün unsurlarını anlayabilen bireyler olarak yetişebilmeleri büyük önem arz etmektedir.

Kültür eğitimi ailede başlar, çevre ile gelişir ve okuldaki eğitim-öğretim faaliyetleriyle devam eder (Şahin, 2019). Kültürel farkındalık, okullarda dersler aracılığı ile oluşturulur. Sosyal bilgiler sosyal ve beşerî bilimlerin kaynaştırıldığı bir program olduğundan toplumun kültürünü, yaşam biçimini, değerlerini içerir, öğrencilerde kültürel farkındalığı arttırmaya yönelik amaçlar taşır (Gürel ve Çetin, 2018). Sosyal bilgiler dersinin ABD’de ortaya çıkmasının en önemli sebeplerden birisi olan yoğun göçler ve farklı kültürlerden insanların bir arada yaşama olgusu sosyal bilgiler dersine kültür aktarımı ve farklı kültürlerle saygılı vatandaşlar yetiştirme misyonunu da yüklemiştir (Atwood, 1982). Son dönemlerde meydana gelen sosyal, ekonomik gelişmeler, dünya genelinde ortaya çıkan insan hareketliliği, kültürel uyumu sağlama açısından programları da etkilemiştir (Memişoğlu ve Ilgıt, 2017). Sosyal bilgiler bu değişimlerden hareketle kültürün değişim ve sürekliliğini, geçmişteki ve şimdiki durumunu bütüncül bir şekilde sunmaktadır.

Dünya’da ve ülkemizde meydana gelen değişimler, bilgi birikiminin artması, toplumun ve bireyin beklentilerinin karşılanması amacıyla Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda birtakım değişimlere gidilmiştir.

Sosyal bilgiler öğretim programı 2017’de değiştirilmiş olup 2018’de güncellenerek uygulamaya koyulmuştur (Demir ve Atasoy, 2018). Kazanım açısından program oldukça değişmiştir. 2005 ders programında 174 kazanım yer alırken 2018 öğretim programında genel düzeyde 131 kazanım yer almıştır. Sınıf bazında incelendiğinde 4. sınıfta 33, 5. sınıfta 33; 6. sınıfta 34, 7. sınıfta 31 kazanım mevcuttur (Kalaycı ve Baysal, 2020). Bu manada sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarının durumu ve sosyal bilgiler konularının işlenmesinde, kazanımlarının gerçekleşmesinde araç olarak kullanılan ders kitapları da büyük önem arz etmektedir.

İlk örneklerine eski Mısır’da rastlanan ders kitapları çocuklara yönelik olarak Batı’da 813 yılında yazılmış olup bir eğitim- öğretim materyali olarak kabul edilmiştir (Tenekeci ve Dursun, 2019). Bu tarihten sonra zaman içinde gelişen ders kitapları bir dersin öğretiminde kullanılmak üzere belirli düzey öğrenciler için bir öğretim programına uygun şekilde yazılmış olan araç haline almıştır (Gülersoy, 2013). İncelemesi ve onaylanmasının ardından kullanılmaya hazır olan ders kitapları eğitim- öğretim sürecinin önemli ve büyük ölçüde kullanılan kaynağıdır (Demir ve Atasoy, 2018). Sosyal bilgiler ders kitaplarının içerdiği konular ve kavramlar ile sosyal bilgilerde yer alan kültür okuryazarlığına yönelik amaçlar gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi kazanımlarının ve ders kitaplarının kültür okuryazarlığı açısından incelenmesi önem arz etmektedir. Her sınıf düzeyinde olmak üzere ders kitapları öğretimde etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Bundan dolayı hem sosyal bilgiler öğretim programı kazanımları hem de ortaokul kademesinde kullanılan sosyal bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları incelemesi kültür okuryazarlığının durumunu analiz etme açısından öneme sahiptir.

Literatür incelendiğinde sosyal bilgiler programının kültür aktarımındaki rolünü inceleyen çalışmalar (Çengelci, 2012; Gürel ve Çetin, 2018; Çulha, 2009, Pehlivan ve Kolaç, 2016); kültüre ilişkin öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin görüşlerinin incelendiği çalışmalar (Deveci, 2009; Akpınar ve Cantürk, 2021; Aslan, 2017, İbrahimoglu, 2018); kültüre ilişkin öğrenci görüşlerinin incelendiği çalışmalar (Kılcan ve Akbaba, 2013; Ünlü, 2012; Arıkan, 2012) bulunmaktadır.

Uluslararası literatürde, kültür okuryazarlığına ilişkin program geliştiren çalışmalar (Flinders, David, 1996; Eaglestone, 2021); kültürel okuryazarlığın diğer alanlar ile ilişkisini inceleyen çalışmalar (Kelleher, 2002); kültür okuryazarlığına ilişkin ders kitabı ve yöntem hazırlamaya yönelik çalışmalar (Sujastika ve Abdulkarim, 2021; El Naggar, 2020), üniversite öğrencilerinin kültürel yeterliliğini ve kültür okuryazarlığı durumlarını inceleyen çalışmalar (Fravell, Thackrah ve Hoffman, 2013) bulunmaktadır.

Bu alanda yüksek lisans ve doktora tezleri de YÖK tez merkezi üzerinden tarandığında sosyal bilgiler dersinde kültür konusunda toplam 18 çalışma olduğu ve bu çalışmaların daha çok *Kültür ve Miras* öğrenme alanındaki kavramlara yoğunlaştığı görülmüştür (Toksoy, 2022; Güvenç, 2022; Madebun, 2022; Cantürk, 2020; Gürsoylar, 2019; Tekkök, 2019; May, 2019; Sertkaya, 2010). Yine Güleç ve Hüdavendigar’ın (2020) sosyal bilgilerde okuryazarlık konusu altında yüksek lisans ve doktora tezlerini inceledikleri çalışmalarında çeşitli okuryazarlık türlerine rağmen kültür okuryazarlığı konusunda tez olmadığı görülmüştür. Zor (2014) görsel sanatlar dersinde kültürel okuryazarlığın önemini incelemiştir. Kültürel okuryazarlık kavramı pek çok ülkede çalışılan ve pek çok alana bağlantısı kurulan bir kavramken ulusal literatürde Göçer ve Ökten’in 2022’de Türkçe öğretimi açısından ele aldığı ve Zor’un görsel sanatlar açısından incelediği çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bilgiler açısından kültür okuryazarlığı kavramı önemlidir. Uluslararası literatürde sosyal bilgilerde kültür okuryazarlığının durumunu inceleyen çalışmalar House, Emmer ve Lawrence, 1991; Flinders, 1996; Helms, Trejo ve Fultz, 2012; Septinai ve Maftuh, 2020; Eguz, 2021; Dere ve Ateş, 2022;. Setemen, Widiana ve Antara, 2023) mevcuttur. Bu çalışmalar sosyal bilgilerde kültür okuryazarlığının durumunu, program, öğrenci durumu gibi değişkenler açısından incelemiştir. Ulusal literatürde de sosyal bilgiler açısından doğrudan kültürel okuryazarlığın ele alındığı çalışmalar sınırlı da olsa mevcuttur. Bu konuda Kafadar ve Şan’ın (2021) kültürel okuryazarlık kavramına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerini araştırdıkları çalışmaları ve Dündar ve Kızık’ın (2023) sosyal bilgiler öğretmenlerine göre kültür okuryazarlığı durumunu tespit ettikleri araştırmaları bulunmaktadır.

Literatürde sosyal bilgiler ders kitaplarının kültür okuryazarlığı bağlamında incelendiği bir çalışma olmadığı görülmüştür. Bu çalışmanın amacı literatürdeki eksikliğe dayanarak Sosyal Bilgiler Öğretim Programının kültüre ilişkin kazanımlarını ve ortaokul seviyesinde kullanılan 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarını kültürle bağlantılı kavramlar açısından inceleyerek ders kitaplarının kültür okuryazarlığı açısından mevcut durumunu ortaya koymaktır. Kültürel kavramların sosyal bilgiler dersinin kazanımlarında nasıl yer aldığı ve ders kitaplarında ne kadar ele alındığını, hangi öğrenme alanlarında kavramların yoğunlaştığını ve kazanımlar ile kültürel kavramların uyuma durumunu tespit etmek amaçlanmıştır. Kültür okuryazarlığının ders kitabındaki durumunu ortaya koymak için başta kültür kavramı olmak üzere gelenek, görenek, bayram, tarih, din, dil, çini, ebru, hat, el sanatları, sanat, giyim, halk oyunları, yemekler, türkü, minyatür kavramları taranarak aşağıdaki problemlere cevap aranmıştır:

1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 5., 6. ve 7. sınıf düzeyinde kültüre ilişkin kazanımlarına yer verilme durumu nasıldır ?
2. 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında kültüre ilişkin kavramlara yer verilme durumu nasıldır ?
3. 5., 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında geçen kavramların kültür okuryazarlığı yönünden öğrenme alanlarında/ünitelerinde dağılımı nasıldır?

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın deseni, veri kaynakları, verilerin analizi, inandırıcılık ve tutarlılık ve araştırmanın etik izni hakkında bilgi verilmektedir.

Araştırma Deseni

Bu çalışmanın amacı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan kazanımları ve 5, 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını kültür okuryazarlığı bakımından incelemektir. Bundan dolayı çalışmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmalar bir konuyu derinlemesine ve çok boyutlu ele almaya imkân veren bir modeldir (Karasar, 2016). Nitel çalışmalarda veriler mülakat, gözlem, anket ve doküman analizi ile toplanabilmekte ve bu yöntemler birlikte kullanılabilirdiği gibi tek başına da kullanılabilir (Çağlar ve Canbulat, 2021, s. 212). Doküman incelemesi veya belge inceleme resmi evrak, tutanak, mektup, ansiklopedi, günlük, ders kitapları gibi pek çok yazılı verinin incelenip analiz edilmesine fırsat vermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 187-189). Kültür okuryazarlığını kazandırma noktasında sosyal bilgiler öğretim Programı'nda yer alan kazanımların kültürle olan bağlantılarını tespit etmek ve ders kitaplarında kültürün hangi boyutlarına yer verildiğini belirlemek amacıyla sosyal bilgiler kazanımları ve ders kitapları incelenmiştir. Bu çalışmada halihazırda 2022-2023 eğitim öğretim yılında kullanılmakta olan Milli Eğitim Bakanlığı'nca onaylanmış 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinden birer adet olmak üzere 3 sosyal bilgiler ders kitabı belirlenmiştir.

Veri Kaynakları

Bu çalışmada 5, 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının kültür okuryazarlığı konusunda incelenmesi için ölçütler belirlenmiştir. Bu ölçütler şöyledir:

1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde kültüre ilişkin kazanımlara yer verilme durumu (doğrudan veya dolaylı) nasıldır?
2. Sosyal bilgiler ders kitaplarında kültürün unsurlarını oluşturan kavramlara (Kültür, gelenek, görenek, örf , adet, sanat, mimari, el sanatları, ebru, hat (hattat), çini, minyatür, halk oyunları, türkü, yemekler, dil, din, bayram, giyim, tarih) yer verilme durumu nasıldır?
3. 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında geçen kavramların (Kültür, gelenek, görenek, örf, adet, sanat, mimari, el sanatları, ebru, hat (hattat), çini, minyatür, halk oyunları, türkü, yemekler, dil, din, bayram, giyim, tarih) kültür okuryazarlığı yönünden öğrenme alanlarında/ünitelerinde dağılımı nasıldır?

Ölçütler belirlendikten sonra verileri belirleme aşamasına geçilmiştir. Öncelikle 2018'de yürürlüğe giren Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'ndaki kazanımlar tespit edilmiştir. Çalışmayı yürüten araştırmacılar tarafından okunduktan sonra önce kültürle ilgisi olan kazanımlar tespit edilmiştir. Kazanımların kültür ile ilişkisi doğrudan veya dolaylı olacak şekilde analiz edilmiştir. Bu aşamada bir doktor öğretim üyesi olan akademisyen ve alanda çalışan bir sosyal bilgiler öğretmeni tarafından kazanımların analizi gözden geçirilerek değerlendirmeleri araştırmacıların değerlendirmesiyle kıyaslanarak analiz teyit edilmiş ve çalışmacıların ve uzmanların görüş birliğinde olduğu görülmüştür. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanarak 2022-2023 yılında okutulmaya devam edilen 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları tespit edilmiştir. 5. sınıf düzeyinde 2; 6. sınıfta 2; 7. sınıfta 2 olmak üzere 6 kitap olduğu görülmüştür. 5., 6. ve 7. sınıf için incelemek üzere olasılık temelli örnekleme yöntemlerinden seçkisiz örnekleme yöntemiyle incelenecek kitaplar belirlenmiştir. İncelenen kitaplara ilişkin bilgiler tablo 1'de sunulmaktadır. Seçkisiz örnekleme yöntemi tesadüfi olarak bir özellik beklentisi olmaksızın evreni temsil ettiği düşünülen bir örneklemin seçilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2004).

Tablo 1. Sınıf Düzeylerine Göre Belirlenen Ders Kitaplarına İlişkin İlişkin Bilgiler

Yazarlar	Kitap adı ve sınıf seviyesi	Yayınevi	Baskı yılı	Sayfa sayısı
Evirgen, Ö. F., Özkan, J. ve Öztürk, S.	5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı	Milli Eğitim Bakanlığı yayınları	2019	203

Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H. ve Yılmaz, M.	6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları	2019	277
Açıl, Ö., Güvenç, H., Hayta, A. ve Kılıç, S.	7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları	2019	243

İlgili literatür taranarak kültür okuryazarlığına ilişkin kavramlar belirlenmiş, ardından öncelikle sosyal bilgiler öğretim programı kültür okuryazarlığına ilişkin kazanımları açısından incelenmiştir. Kavramların niceliksel dağılımları, öğrenme alanları/ünitelere göre kitapta yer alma düzeyi belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

İçerik analizi, toplanan verilerin açıklanmasını kolaylaştıracak kavram ve ilişkilere ulaşılmasını sağladığından çalışmada içerik analizi kullanılarak dokümanlar çözümlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Sırasıyla verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanarak yorumlanması süreci takip edilerek analiz gerçekleştirilmiştir (Dilek, Baysan ve Öztürk, 2018). Ders kitaplarından ulaşılan veriler Excel ortamında analiz edilerek tablolar ile ifade edilmiştir. Her sınıf düzeyinde olmak üzere ders kitaplarından doğrudan alıntılama yoluyla kavramların nasıl ve ne amaçla kullanıldığı gösterilmiştir.

İnandırıcılık

Nitel çalışmalarda geçerlik ve güvenilirlik kavramları yerine inandırıcılık ve tutarlılık kavramları kullanılmaktadır (Lincoln ve Guba, 1985 Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu amaçla çalışmada inandırıcılık ve tutarlılığın sağlanması adına araştırma süreci detaylıca ve açık bir şekilde anlatılarak sunulmuştur. Konu bütünlüğünün sağlanması adına sosyal bilgiler alanında doktorasını tamamlamış bir doktor öğretim üyesi akademisyen ve sosyal bilgiler eğitimi mezunu olup görevine devam eden sosyal bilgiler öğretmeni tarafından okunmuştur. Bu sayede inandırıcılık sağlanmıştır. Nitel çalışmalarda iç güvenilirlik yerine kullanılabilen tutarlılık ise araştırma sürecinde tarafsız davranarak sonuca müdahale etmeden başından sonuna tutarlıca çalışmasını gerçekleştirmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). İnandırıcılığın ve tutarlılığın sağlanması ve çalışmanın güvenilirliğini artırma adına nitel çalışmalarda sıklıkla kullanılan Miles ve Huberman'ın görüş birliği ve görüş ayrılığı tespit eden formülü (Güvenirlik=Görüş Birliği/Görüş Birliği+Görüş ayrılığı) kullanılmıştır (1994). Sosyal bilgiler eğitimi alanında uzman iki kişi tarafından kategorilerin karşılaştırılması sonucu kategorilerin uyumu %96 çıkmıştır. Bu durum çalışmanın inandırıcılık ve tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın Etik İzni

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden dokümanlar aracılığı ile veriler elde edilmiş olup Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Çalışmada herhangi bir canlıya yönelik veri toplama süreci uygulanmadığından, insan ve hayvanların dâhil edildiği deneysel bir yöntem kullanılmadığından bu çalışmada etik kurul onay belgesine gerek bulunmamaktadır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 5., 6. ve 7. Sınıf Düzeyinde Kültüre İlişkin Kazanımlara Yer Verilme Durumu

5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ve sosyal bilgiler öğretim programları incelenerek kültüre ilişkin kazanımlar ortaya çıkarılmıştır (Polat, 2019, s. 381). Kazanımlar incelenirken doğrudan kültür ve kültürün öğelerini içeren kavramlara odaklanılmıştır. Yapılan incelemede kültüre ilişkin kazanımların Birey ve Toplum, Kültür ve Miras ve Küresel Bağlantılar öğrenme alanlarında olduğu görülmüştür. Üç öğrenme alanı ile ilgili veriler karşılaştırmalı olarak aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 2. Birey ve Toplum Öğrenme Alanındaki Kültüre İlişkin Kazanımların Sınıf Bazında Dağılımı

Sınıf	Öğrenme alanı	Kazanım numarası	Kazanım	Kazanımın verilme şekli
5.	Birey ve Toplum	5.1.1	Sosyal bilgiler dersinin Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı	Dolaylı (Sosyal bilgiler dersinin toplumun kültürünü tarihi

			olarak kendi gelişimine katkısını varlıklarını öğretmesi fark eder. (açısından)
6.	Birey ve Toplum	6.1.2	Sosyal, kültürel ve tarihi bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.

Tablo 2’de görüldüğü üzere sadece 5 ve 6. sınıf sosyal bilgiler Programı’nda kültüre ilişkin kazanıma yer verilmiştir. 7. sınıfta ise kültürle doğrudan ya da dolaylı bağ kurulmadığı görülmektedir.

Tablo 3. Kültür ve Miras Öğrenme Alanındaki Kültüre İlişkin Kazanımların Sınıf Bazında Dağılımı

Sınıf	Öğrenme Alanı	Kazanım Numarası	Kazanım	Kazanımın verilme şekli
5.	Kültür ve Miras	5.2.1	Somut kalıntılardan yola çıkarak Anadolu ve kalıntılardan yola çıkarak Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkıları fark eder.	Doğrudan
5.	Kültür ve Miras	5.2.2	Doğal varlıklar ile tarihi mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır.	Doğrudan
5.	Kültür ve Miras	5.2.3	Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleriyle yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunların arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.	Doğrudan
5.	Kültür ve Miras	5.2.4	Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasını rolünü analiz eder.	Doğrudan
5.	Kültür ve Miras	5.2.5	Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihi gelişimini değerlendirir.	Doğrudan
6.	Kültür ve Miras	6.1.2	Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	Doğrudan
6.	Kültür ve Miras	6.2.3	Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.	Doğrudan
6.	Kültür ve Miras	6.2.4	Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecinde 11 ve 13. yüzyıllar kapsamında analiz eder.	Dolaylı (Türklerin bıraktıkları eserler açısından)
6.	Kültür ve Miras	6.2.5	Tarihi ticaret yollarının toplumlar arası siyasi kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.	Doğrudan
7.	Kültür ve Miras	7.2.4	Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.	Dolaylı (Dönemin mimari, giyim-kuşamı, yemekleri açısından)
7.	Kültür ve Miras	7.2.5	Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir	Doğrudan

Tablo 3 değerlendirildiğinde en fazla 5. ve 6. sınıf düzeyinde kültüre ilişkin doğrudan kazanımın yer aldığı söylenebilir. 7. Sınıf *Kültür ve Miras* öğrenme alanında ise kültüre ilişkin doğrudan ve dolaylı olarak iki kazanımın yer alması kültürle ilişkili yeterli bağlantıların kurulmadığına işaret edebilir.

Tablo 4. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanındaki Kültüre İlişkin Kazanımların Sınıf Bazında Dağılımı

Sınıf	Öğrenme Alanı	Kazanım Numarası	Kazanım	Kazanımın verilme şekli
5.	Küresel Bağlantılar	5.7.3	Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar.	Dolaylı (Toplumların farklı Milletleri tanıyarak kültürel çeşitliliğin farkına varması açısından).
5.	Küresel Bağlantılar	5.7.4	Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.	Doğrudan
6.	Küresel Bağlantılar	6.7.1	Ülkemizin Türk cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder.	Doğrudan
6.	Küresel Bağlantılar	6.7.3	Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder.	Doğrudan
6.	Küresel Bağlantılar	6.7.4	Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular.	Doğrudan
7.	Küresel Bağlantılar	7.7.3	Çeşitli kültürlere yönelik kalıp yargıları sorgular.	Doğrudan
7.	Küresel Bağlantılar	7.7.4	Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.	Dolaylı (Küresel sorunların göç ve terör gibi kültürü de etkilemesi açısından)

Tablo 4 incelendiğinde Küresel Bağlantılar öğrenme alanında kısmen diğer öğrenme alanlarında ise birbirine yakın sayılarda kültüre ilişkin kazanımlara yer verildiği söylenebilir. Yine en çok doğrudan kazanımın 6. sınıfta bulunduğu görülmektedir. Tablo 2, 3 ve 4'te genel olarak görüldüğü üzere kültüre ve kültürel okuryazarlığa ilişkin kazanımların *Birey ve Toplum*, *Kültür ve Miras* ve *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanlarında olduğu görülmektedir. 7. sınıfın *Birey ve Toplum* öğrenme alanında kültüre ilişkin kazanım bulunmazken 5. ve 6. sınıf ders kitabının aynı öğrenme alanında kültüre ilişkin kazanım bulunmaktadır. Kültür 5. sınıf *Birey ve Toplum* öğrenme alanında dolaylı ele alınarak sosyal bilgilerin yaşadığı toplumun kültürünü, tarihi varlıklarını öğrencilere kazandırdığı vurgulanmıştır. 6. sınıf *birey ve toplum* öğrenme alanında ise dil, din, tarih, kültür gibi toplumu bir arada tutan değerlere fazlaca yer verildiği görülmüştür. Ancak 7. sınıf *Birey ve Toplum* öğrenme alanında kültüre vurgu yapılmadığı görülmüştür. Kazanım verilme şeklinin doğrudan olma düzeyi en fazla 6. sınıftadır. Bu durum kültür konularının özümsemesinde, yakından uzağa ve somuttan soyuta ilkeleri doğrultusunda kültürel kavramların sıralanması ile ilişkili olabilir. 7. sınıf düzeyinde ise kültürel konuların dolaylı yünden daha çok ele alındığı görülmektedir. Bu duruma 7. sınıf düzeyindeki öğrencilerin dolaylı mesajları anlama ve değerlendirme, konular arası ilişki kurma becerilerinin diğer düzeylerdeki öğrencilere göre daha gelişmiş olmasından ve sosyal bilgiler programının sarmal yapıya sahip olmasından kaynaklanabilir.

Kültür ve Miras öğrenme alanına ilişkin bir diğer bulgu ise sınıf seviyesi yükseldikçe kültür konularının daha tarihsel bir boyut kazandığı ve öğrencinin geçmişte yaşanan kültürü anlaması için kazanımların tarihle ilişkili olarak koyulduğudur. Bu durum yakından uzağa ve basitten karmaşığa ilkelerinden kaynaklanabilir. Öğrencinin sınıf seviyesi değiştikçe geçmiş ve bugün algısının oluşması, geçmişteki ve bugünkü farklılıklarını ve değişim, süreklilik kavramlarını anlamalarının kolaylaşması açısından konular yakın ve uzak tarihle ilişkili olarak verilmiş olabilir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanı tablosunda en fazla kazanımın 6. sınıf düzeyinde olduğu görülmektedir. 6. sınıf düzeyinde kazanımların tamamı doğrudan verilmiştir. Bu duruma öğrencilerin işlenen konudaki kültürel konuları doğrudan anlamalarının istenmesi ve konunun önemli görülmesi sebep olabilir. 5. sınıf düzeyinde "*uluslararası ilişkide turizmin önemini açıklar*" kazanımının, toplumların turizm sayesinde farklı kültürleri tanıyabilmesi, kendi kültürü ile farklı kültürler arasındaki benzerliği, farklılığı görebilmesi açısından bağlantısı bulunmaktadır. Kültürlerarası farklılık gözle görülüp, dil, konuşma gibi duyulabilen noktalar barındırdığından somuttur ve 5. sınıf öğrencisinin bu noktaları görmesi ve değerlendirmesi beklenmektedir. 7. sınıf düzeyinde ise kültürü dolaylı yünden işleyen iki kazanım bulunmaktadır. 7. sınıfta kazanımla ilgili küresel sorunların çözümü

konusu işlendikten sonra göç, açlık, terör gibi konuların kültürle olan ilişkisinin kurulabilmesi ve kültüre nasıl bir etkide bulunacağı öğrencilerin kültüre ilişkin çıkarım yapabilmesini sağlamasından ötürü kültürle kazanım dolaylı yönden bağlantılıdır.

5., 6. ve 7. Sınıf Ders Kitaplarında Kültüre İlişkin Kavramlara Yer Verilme Durumu

Araştırma sonucunda sosyal bilgiler ders kitaplarında kültürle ilişkili çeşitli kavramlara yer verildiği tespit edilmiştir. Kültür, gelenek görenek, örf adet, sanat, mimari, el sanatları, ebru, hat, çini, minyatür, halk oyunları, türkü, yemek, dil, din, bayram, giyim, tarih kavramları 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde sayılarak aşağıdaki tablo oluşturulmuştur. Sayım yapılırken cevap anahtarları ve kaynakça köşeleri dâhil edilmemiştir.

Tablo 5. 5., 6. ve 7. Sınıf Düzeyinde Kültüre İlişkin Kavramların Yer Alma Sıklığı (Frekans -f) ve Oranı

Kavramlar	5. Sınıf f	6. Sınıf f	7. Sınıf f	Toplam f	Yüzdellik oran (%)
Kültür	145	159	20	324	22
Gelenek	18	26	4	48	5
Görenek	3	13	1	17	3
Örf	3	8	2	13	3
Adet	8	7	0	15	3
Sanat	20	28	20	68	7
Mimari	10	15	6	31	4
El sanatları	12	3	2	17	3
Ebru	0	0	6	6	2
Hat (hattat)	0	0	1	1	1
Çini	2	0	11	13	3
Minyatür	2	5	0	7	2
Halk oyunları	9	0	0	9	2
Türkü	12	0	0	12	2
Yemekler	18	13	6	37	4
Dil	8	42	12	62	6
Din	4	49	22	75	8
Bayram	20	12	6	38	4
Giyim	5	19	5	29	4
Tarih	101	93	28	222	12
Genel Toplam	400	492	152	1144	100

Yukarıdaki tablo 5 değerlendirildiğinde sosyal bilgiler ders kitaplarında kültüre ilişkin kavramların oldukça yoğun geçtiği söylenebilir. Bu durum için sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumun kültürüne ve toplumda kültürel kimliğinin oluşmasına önem verildiği söylenebilir. Kültür kavramlarının en fazla işlendiği sınıf düzeyi 6. sınıf ders kitabıdır. *Birey ve Toplum* öğrenme alanı sayfa 17’de kültürün tanımı “*kültür, bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü sanatı, inançları, örf ve âdetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünüş tarzıdır*” şeklinde yapılmıştır. Bu tanımda kültüre ve kültüre ilişkin pek çok kavrama yer verilerek kültürün içeriği hakkında bir çerçeve sunulduğu söylenebilir. Bundan ötürü 6. sınıf ders kitabında dil, din, gelenek, kültür gibi kavramlara diğer ders kitaplarından daha fazla yer verilmiş olabilir. En az kültürel kavramlar ise 7. sınıf düzeyinde geçmektedir. Kitaptan örnek vermek gerekirse *Birey ve Toplum* öğrenme alanı sayfa 22’de “*Kültür: Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan araçların bütünüdür.*”, şeklinde daha kısa ve öz bir şekilde diğer unsurlarla arasında olan bağa girmeden tanımlanmıştır. Bundan dolayı kültürel kavramların geçme sıklığı düşük olabilir.

El sanatları kavramı en fazla 5. sınıfta olmak üzere 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında da yer almıştır. 5. sınıf *Kültür ve Miras* öğrenme alanı sayfa 51’de “Ülkemiz çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu sayede zengin bir kültüre sahiptir. Ülkemizin el sanatları, mimarisi, giysileri, müzikleri, yemekleri yöreden yöreye benzerlikler ve farklılıklar gösterir” şeklindeki gibi cümle içinde el sanatları kavramları geçirilmiş ve doğrudan tanımlaması verilmemiştir. El sanatları açısından çini, ebru ve hat kavramları diğer sınıf düzeylerinde hiç yer almazken yalnızca 7. sınıf düzeyinde ele alınmıştır. Örnek vermek gerekirse Çini 7. sınıf *Kültür ve Miras* öğrenme alanı sayfa 75’te “Çinicilik: Daha iyi duruma getirmek için yapılan değişikliktir. Fayans, porselen tabak, seramik gibi eşyaları süsleme işidir.” şeklinde; aynı öğrenme alanında sayfa 83’te Hat “Hüsn-i hat arap harflerinden doğarak İslâm medeniyetinde müstakil ve olağanüstü bir mevki kazanan güzel yazı sanatıdır. ”, şeklinde tanımlanmıştır. Bu durum diğer kitaplara göre el sanatlarına ilişkin kavramların geçme sıklığının fazla olması durumunu açıklamaktadır.

Genel manada 5. ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrencilere kültürü ve kültürün öğelerini daha fazla tanıtmayı amaçlandığı söylenebilir. 7. sınıf düzeyinde kültür kavramlarının daha çok tarihle ve sanatla ilişkili olarak ele alınması dikkat çekmektedir. Bu durum konunun basitten karmaşığa sıralanması ilkesiyle paralel olabilir. 5. sınıfta kültürün daha genel ve somut yanlarına vurgu yapılırken, 6. sınıfta toplumsal değerler ve milli kültür kavramları oldukça fazla vurgulanmıştır. 7. sınıfta ise kültürdeki değişimlerin tarihi bağlamda incelenmesi sağlanmış ancak kavram frekansı açısından fazla üstünde durulmamıştır. Bu konuda aşağıda 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından görsellere yer verilmiştir.

Şimdi Bursa'nın tarihî bir köyüne Cumalıkızık'a gidelim (Görsel 2.23). Bu şirin köyü tanıyarak buranın turistlerin akın ettiği bir yer hâline nasıl geldiğini, insanların buranın tanıtımı için neler yaptığını öğrenebiliriz.

Cumalıkızık 700 yıllık geçmişe sahip. Tarihî eserlerini ve doğal güzelliklerini halkın duyarlılığı sayesinde koruyabilmiş. Cumalıkızıklılar be-

leri turistlerin yararlanması için pansiyon, kafe ve restoranlara dönüştürmüşler. Köyde bulunan doğal varlıklardan yüzlerce yıllık çınar ağaçlarını da koruma altına almışlar. Zamanla köyde yetişen ürünlerin satışına başlamışlar. Ziyaretçilerin köydeki yaşam tarzını, örf ve âdeti görebilecekleri bir etnografya müzesi açmışlar. Halk tarafından bağışlanan eserlerle oluşturulan müzede geçmişte kullanılan aydınlatma ve ısıtma araç-

Görsel 1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı S.46’da Yer Alan Kültürümüze İlişkin Mimari Yapı Örneği

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında somut kavramların yanı sıra görsellerine de yer verilerek akılda kalıcılık pekiştirilmiştir.

Toplum, bireylerin bir kültür ve kimlik etrafında toplanmasıyla oluşur. Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü sanatı, inançları, örf ve adetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünüş tarzıdır. Türk toplumu olarak kültürel özelliklerimiz yani milli kültürümüz bizim milli kimliğimizdir. Kültürümüz, milletimizin her ferdi için "biz" duygusu ve düşüncesi etrafında birleştiren öğelerden oluşur. Kültürümüzü oluşturan din, dil, tarih, gelenek ve görenekler, mimari vb. öğeler bizi birbirimize bağlar ve böylece daha güçlü bir milletimizi sağlar.

Görsel 2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 17'de Yer Alan Kültürümüz Görseli

Yukarıdaki görsel 2'de kültürel unsurların çoğu bir arada sunulmuştur. Türkiye haritası etrafında kültürün unsurlarını görmeyen bütüncül bakış açısını destekleyeceği düşünülmektedir.

Kültürle sıkı bağı olan dil kavramı en fazla 6.sınıfta geçmiştir. Dilin önemi ile ilgili pek çok afişte kitapta yer verilmiştir. Aşağıdaki görsel 3'te ders kitabından bir kesit verilmiştir.

Görsel 3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 21'deki Dil İle İlgili Afişler

Yukarıdaki görsel 3'te de görüldüğü üzere dilimizin önemi ve kültürümüzdeki, birlik, beraberliğimizdeki önemi afişler ile vurgulanarak öğrencilerin dikkatleri konuya çekilmiştir.

7. sınıfta özellikle çini, hat, ebru gibi el sanatları üzerinde durulmuştur. Çini frekans olarak en çok 7. sınıfta geçmiştir. Aşağıdaki görsel 4'te çini ve mimari yapı bir arada sunulmuştur.

ISLAHATLARLA DEĞİŞEN OSMANLI KURUMLARI

 Osmanlı Devleti'nin her alanda yenilikler yapmaya ihtiyaç duymasının sebepleri neler olabilir? Açıklayınız.

Osmanlı Devleti, XV ve XVI. yüzyıllarda en güçlü dönemini yaşıyordu. Bu dönemde Avrupa; coğrafi keşifler, Rönesans ve Reform gibi gelişmelerle bilim, sanat, ekonomi ve askerî alanda ilerlemeye başladı. Osmanlı Devleti bu gelişmeleri takip edemedi. XVII. yüzyıldan itibaren çağın gerisinde kalmamak için yenilikler yapmaya başladı. Çoğunlukla askerî alanda yapılan bu yenilikleri XVIII ve XIX. yüzyıllarda eğitim, ekonomi, ulaşım, haberleşme ve basın gibi alanlardaki yenilikler takip etti.

 Görsel 2. 76: İznik Çinisinden Detay

 Görsel 2. 77: Batı'dan Esinlenerek Yapılan Sadabad Köşkü

Sosyal ve kültürel yeniliklerin birçoğu tarihte "Lale Devri" (1718-1730) olarak bilinen dönemde gerçekleşti. Lale Devri, Batı'ya bilinçli olarak yönelme isteklerinin belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya başladığı bir dönemdir. Batı tarzında mobilya, Osmanlı Devleti'ne bu dönemde geldi. Bahçeler, çiçeklerle özellikle lalelerle donatıldı. İstanbul'da çini (Görsel 2.76) atölyeleri ve Yalova'da kâğıt fabrikası açıldı. Avrupa devletleri daha iyi tanınsin diye Viyana, Paris, Varşova, Moskova gibi baskentlere ilk defa necici elciler gönderildi. Bu elciler aittikleri ülkelerdeki aelis-

Görsel 4. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 75'teki Çini ve Mimari Yapı Görseli

Yukarıdaki görsel 4'te kültürümüze ait el sanatlarından çini ve mimari yapılarımızdan biri olan Sadabad köşkü gösterilmektedir. Genel itibariyle görseller kitapta küçük gösterilse de sıklıkla kullanıldığı söylenebilir. 5. ve 6. sınıf ders kitaplarında kültürün ne olduğuna ve kültürün unsurlarına odaklanıldığı söylenebilir. 5. sınıfta kültürün öğelerine ilişkin farkındalık oluşturulmuş 6. sınıfta ise bu farkındalık derinleştirilerek dil, din, kültür ve tarih bağlamında milli kültür vurgulanmıştır. 7. sınıfta ise böyle bir kaygının pek görülmediği söylenebilir.

5., 6 ve 7. Sınıf Ders Kitaplarında Geçen Kavramların Kültür Okuryazarlığı Yönünden Öğrenme Alanlarında/Ünitelerinde Yer Alma Durumu

5. sınıf ders kitabında kültür, gelenek, görenek, örf, adet, sanat, mimari, el sanatları, ebru, hat, çini, minyatür, halk oyunları, türkü, yemek, dil, din, bayram, giyim, tarih kavramları sayılmıştır. Öğrenme alanlarına göre kültür kavramlarının dağılımı tespit edilmiştir. Aşağıdaki tablo 6'da kavramların dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 6. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanlarına Göre Kültür Kavramlarının Dağılımı, Yer Alma Sıklığı (Frekans -*f*) ve Oranı

	Birey ve Toplum f	Kültür ve Miras f	İnsanlar, Yerler ve Çevre f	Bilim Teknoloji ve Toplum f	Üretim, Dağıtım ve Tüketim f	Etkin Vatandaşlık f	Küresel Bağlantılar f	Toplam f	Yüzdelik oran (%)
Kültür	7	67	40	2	2	4	23	145	35
Gelenek		11		3	2		2	18	5
Görenek		1					2	3	1
Örf		1					2	3	1

Adet		1	2	5	8	2			
Sanat	20				20	5			
Mimari	8			2	10	3			
El sanatları	12				12	3			
Ebru					0	0			
Hat (hattat)					0	0			
Çini	2				2	1			
Minyatür	2				2	1			
Halk oyunları	9				9	3			
Türkü	12				12	3			
Yemekler	13			5	18	5			
Dil	2	4		1	1	8	2		
Din	2	2				4	1		
Bayram	18		1	1		20	5		
Giyim	4	1				5	2		
Tarih	5	60		11	8	4	13	101	22
Toplam	16	246	41	17	13	12	55	400	100

Yukarıdaki tablo 6 incelendiğinde kültüre ilişkin en fazla kavramın *Kültür ve Miras* öğrenme alanında, en az ise *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanında geçtiği görülmektedir. Bu bağlamda kazanımlarla kavramlar arasında doğrusallık olduğu söylenebilir. Kazanımların yoğunluğu arttıkça kavramların öğrenme alanında kullanım oranı artmaktadır. Kültür kavramlarının en az yer aldığı *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanında en fazla yer verilen kültür ve tarih kavramlarıdır.

5. sınıf ders kitabının *Kültür ve Miras* öğrenme alanında diğer sınıf düzeyinde geçmeyen ya da daha az yer verilen, türkü, halk oyunu, örf ve adetlerin değişimi, bayramlar, el sanatları gibi kültürün diğer öğelerine yer verilmesi kültür konusunun öğrenciler tarafından yöreden yöreye farklılaşan unsurlarına dikkat çekmek ve bu konuda öğrencilerde farkındalık oluşturmak amacıyla gerçekleştirilmek için olduğu söylenebilir. Verilerde dikkat çeken diğer nokta ise el sanatları en fazla 5. sınıfta geçmesine rağmen ebru, çini, minyatür, hat gibi öğrencinin zihninde somutlaştırmasını sağlayacak kavramlara yeterince yer verilmemesidir. 5. sınıfın *Birey ve Toplum, Kültür ve Miras* ile *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanları hariç kültüre ilişkin doğrudan ya da dolaylı kazanım bulunmamasına rağmen her öğrenme alanında kültüre ilişkin kavramlara yer verilmesi kültürle konular arasında bağlantı kurulduğunu göstermektedir. Örnek vermek gerekirse *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanında en fazla yer alan kültür ve tarih kavramlarıdır. Bu kavramlardan tarih sayfa 181’de “*İnsanlığın ortak mirası; insanların tarih boyunca ürettiği sanat, düşünce, edebiyat, mimari ve bilim eserlerinden oluşur. Ortak miras tarih boyunca farklı ulusların katkılarıyla oluşmuştur. Her toplum; yaşadığı çağa ve bölgeye göre değişik alanlarda az ya da çok, insanlığın ortak mirasına katkı sağlamıştır*”, şeklinde cümle içinde geçerek tarihin sürekliliğine vurgu yapmak üzere kullanılmıştır.

Tablo 7. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanlarına Göre Kültür Kavramlarının Dağılımı, Yer Alma Sıklığı (Frekans -F) ve Oranı

6. sınıf	Birey ve Toplum f	Kültür ve Miras f	İnsanlar, Yerler ve Çevreler f	Bilim Teknoloji ve Toplum f	Üretim, Dağıtım ve Tüketim f	Etkin Vatandaşlık f	Küresel Bağlantılar f	Toplam f	Yüzdeler oran (%)
Kültür	31	48		9			71	159	25
Gelenek	23	2				1		26	5
Görenek		13						13	3

Örf	2	4				2	8	2	
Adet	4	1				2	7	2	
Sanat	8	13	4		1	2	28	6	
Mimari	8	6				1	15	3	
El sanatları	2	1					3	1	
Ebru		5					5	2	
Hat (hattat)							0	0	
Çini							0	0	
Minyatür							0	0	
Halk oyunları							0	0	
Türkü							0	0	
Yemekler	6			1	1	5	13	4	
Dil	25	7			2	8	42	10	
Din	22	26	1				49	12	
Bayram	2	6			2	2	12	2	
Giyim	5	1	2	1		10	19	4	
Tarih	22	32	5	11	2	10	11	93	19
Toplam	160	165	7	26	3	17	114	492	100

Yukarıdaki tablo 7 incelendiğinde kültüre ilişkin en çok kavramın *Kültür ve Miras* ile *Birey ve Toplum* öğrenme alanlarında geçtiği görülmektedir. 5. sınıftan farklı olarak 6. sınıfta *Birey ve Toplum* ile *Kültür ve Miras* öğrenme alanlarında kültüre ve kültür okuryazarlığına ilişkin daha çok kavramın geçmesinde milli kültür dolayısıyla kültürü oluşturan unsurların daha fazla vurgulanması ve kavramların farklı boyutlar açısından incelenmesi gerekliliği olabilir. *Kültür ve Miras* öğrenme alanında kültür kavramları tarihsel bağlamda ele alınarak toplumun zaman içinde geçirdiği dini, sosyal ve siyasi değişimlerin kültüre olan etkisinin analiz edilmesi açısından ele alınmıştır. Örnek vermek gerekirse 6. sınıf *Kültür ve Miras* öğrenme alanı sayfa 77’de konunun işlenmesinin ardından yer verilen “*İslamiyetle beraber Türklerin sosyal ve kültürel alanda yaşadıkları değişimler nelerdir? Söyleyiniz*”, sorusu öğrencileri kültürü etkileyen değişimleri anlamaya yöneltmektedir.

En az kavram *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanında geçmiştir. Yemek ve tarih kavramları ekonomiye katkıları dolayısıyla geçmiştir. *Üretim, Dağıtım ve Tüketim*’de genel olarak kültür kavramları toplamda az da olsa geçmiştir, ancak kültüre vurgu yapma amacına kazanım ve kavram boyutunda rastlanmamıştır.

Tablo 8. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanlarına Göre Kültür Kavramlarının Dağılımı, Yer Alma Sıklığı (Frekans -f) ve Oranı

7. sınıf	Birey ve Toplum f	Kültür ve Miras f	İnsanlar, Yerler ve Çevreler f	Bilim Teknoloji ve Toplum f	Üretim, Dağıtım ve Tüketim f	Etkin Vatandaşlık f	Küresel Bağlantılar f	Toplam f	Yüzdelik oran (%)
Kültür	2	7	2	3		4	2	20	14
Gelenek		1			1	1	1	4	3
Görenek							1	1	1
Örf		1					1	2	1
Adet								0	0
Sanat		20						20	14
Mimari		4		1	1			6	4
El sanatları		1			1			2	1

Ebru	6					0	0
Hat (hattat)	1					0	0
Çini	11					11	8
Minyatür						0	0
Halk oyunları						0	0
Türkü						0	0
Yemekler	6					6	4
Dil	6	2	2		1	1	12
Din	13		3		5	1	22
Bayram	1			1	4		6
Giyim				5			5
Tarih	9		9	1	3	6	28
Toplam	8	81	2	18	10	18	13
							152
							100

Tablo 8 değerlendirildiğinde kültüre ilişkin en az kavramın 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçtiği görülmektedir. 7. sınıfta kültür ve kültür öğretimine ilişkin yoğunluğun bulunmadığı söylenebilir. Bu durum 5. ve 6. sınıfta kültürün kapsamlı şekilde ele alınmasından ötürü ortaya çıkmış olabilir. Kültüre ilişkin en fazla tarih kavramı ile din kavramları geçmekte ve en yoğun kültürel kavramlar *Kültür ve Miras* öğrenme alanında yer almaktadır. Genel olarak *Kültür ve Miras* öğrenme alanında tarihsel süreçte kültürde meydana gelen değişme ve gelişmeler ve farklı dinlerin Osmanlı himayesinde yaşamaları vurgulanmıştır. Kültüre ilişkin en az kavram *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanında ele alınmıştır. Örnek vermek gerekirse bu öğrenme alanının bulunduğu sayfa 115'te kültür "1982 Anayasası'na göre "kamu mallarını korumak" amacı ile yerleşme hürriyeti kısıtlanabilir. Bunun uygulanması için devletin ilgili kurumları; korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarını, korunma alanlarını tespit eder ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapıp yapılamayacağı konusunda karar alır" şeklinde ilgili konuya örnek olarak verilen yasada geçmektedir. Bu durumun nedeni öğrenme alanında daha çok nüfus ve yerleşmeye önem verilip kültürel bir kazanım içermemesidir. 7. sınıf ders kitabından *Kültür ve Miras* öğrenme alanı hariç diğer öğrenme alanlarında kültürel kavramların birbirlerine yaklaşık değerler ile yer aldıkları görülmektedir. Bu durum her öğrenme alanında konuların kültürel bir boyuta vurgu yaptığını göstermesi açısından önemlidir.

Genel manada tablo 6, 7 ve 8 değerlendirilecek olursa kültürel kavramların yoğun olarak her sınıf düzeyinde en fazla *Kültür ve Miras* öğrenme alanında ele alındığı söylenebilir. Bu durumun gerçekleşmesinde öğrenme alanının doğrudan kültürel konuları ve kazanımları içermesinin ve sosyal bilgiler ders kitabının toplumun kültürünü öğretme amacı taşıyan bir ders olmasının etkisi olduğu söylenebilir. 7. sınıfta 5 ve 6. sınıftaki kadar yoğun şekilde kültür öğretimi kaygısı güdülmediği görülmektedir. 5. sınıfta kültürün maddi unsurlarının (yemek, halk oyunları gibi) 6. sınıfta ise maddi ve manevi unsurlarının (Örf, gelenek, görenek gibi) değişim ve sürekliliğinin işlendiği anlaşılmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada sosyal bilgiler ders kitapları kültür okuryazarlığına yer verilmesi açısından incelenmiştir. Her sınıf düzeyinde kazanımlar tespit edilerek ders kitaplarında kültürün hangi boyutları ile yer aldığı tespit edilmiştir. Kültürel kazanımların 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde yer aldığı en fazla kültür kazanımının 5 ve 6. sınıfta bulunduğu görülmüştür. Çengelci (2012) Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nı Somut olmayan kültürel varlıklar açısından incelediği çalışmasında en fazla kazanım ve etkinliğin 7. sınıfta yer aldığını ortaya koymuştur. Sertkaya (2010) 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını kültür açısından incelediği çalışmasında kültüre ilişkin kazanımların bulunduğunu tespit etmiştir. Çalışmalar sonuç olarak birbiriyle örtüşmektedir.

Kültürel kavramlar her sınıf için öğrenme alanları düzeyinde sayılmıştır. 7. sınıf ders kitabı hariç 5. ve 6. sınıf ders kitaplarında yoğun bir şekilde kültüre ilişkin kavramlara yer verildiği görülmüştür. En fazla kavramın 6. sınıf düzeyinde *Birey ve Toplum* ile *Kültür ve Miras* öğrenme alanlarında ele alındığı tespit edilmiştir. Pehlivan ve Kolaç (2016) sosyal bilgiler ders kitaplarını somut olmayan kültürel miraslar açısından incelediği çalışmasında

kültürel miras ile ilgili olgulara en çok 7. sınıfta yer verildiğini tespit etmiştir. Ünlü (2012) sosyal bilgiler öğretim programının somut kültürel öğeler açısından yeterli olduğunu bulmuştur. Sertkaya (2010) kültür konularının ağırlıklı olarak Kültür ve Miras öğrenme alanında ele alındığını ortaya koymuştur. Bu çalışmalar ders kitaplarında kültürel miras öğelerine ve kültürel kavramlara yer verildiğini göstermektedir. Helms, Trejo ve Fultz (2012) sosyal bilgilerde kültür okuryazarlığını araştırdığı çalışmada sosyal bilgiler dersinde kültürün önemli bir yere sahip olduğunu, ders kitaplarının kültürel okuryazarlık gibi pek çok becerinin ilettilmesinde etkisinin fazla olduğunu ifade etmiştir. Çalışmamızın sonuçları yukarıdaki çalışmaların bulgularını destekler niteliktedir.

Tüm sınıf düzeyinde kültür kavramı bulunmaktadır. Pehlivan ve Kolaç'ın (2016) yaptığı çalışmada kültür miras öğelerine üç sınıf düzeyinde de yer verildiği görülmüştür. Konular ile kültür arasında 5. sınıfın 7 öğrenme alanında; 6. sınıfın 4; 7. sınıfın 6 öğrenme alanında kültürle bağlantı kurulmaktadır. Bu durum sosyal bilgiler dersinin kültürü kazandırma amacını göstermesi ve ders kitaplarında yoğunlukla ele alındığını göstermesi açısından önemlidir. Çengelci (2012) *Kültürel Miras* ile ilgili çalışmada ders kitaplarında kültürel miraslar ile her ünite arasında bağlantı kurulması gerektiğini ancak ders kitaplarında her ünite ile bağ kurulmadığını ifade etmiştir. Bizim çalışmamızda 5. sınıf hariç diğer sınıf düzeylerinde bütün öğrenme alanlarıyla kültür arasında bağ kurulmadığı tespit edilmiştir. Çalışmalar kültürel kavramların öğrenme alanlarına dağılımı konusunda birbirini desteklemektedir.

Her kavramın sınıf düzeylerinde dağılımı ile ilgili aynı ifadeleri kullanmak güçtür. Özellikle halk oyunları, el sanatları, çini, minyatür, ebru, hat ve türküler için bu durum geçerlidir. Fakat kazanımların dağılımı ve konuların içeriği açısından düşünüldüğünde her sınıf düzeyinde farklı bir kültür boyutunun ele alınmasının basitten karmaşığa, somuttan soyuta ve yakından uzağa ilkeleri ile uyumlu olduğu söylenebilir. 5. sınıfta kültüre ilişkin farkındalık oluşturarak kültürün öğelerini anlama ve bölgeden bölgeye değişen unsurları analiz etme; 6. sınıfta kültürün birleştirici gücünü ve unsurlarını keşfetme, tarihsel süreçte kültürde meydana gelen değişimleri anlama; 7. sınıfta ise tarihsel süreçte kültürde meydana gelen değişme ve gelişmelerin toplum hayatına yansımalarını analiz ve değerlendirme açısından kültürel okuryazarlık kazandırılmaya çalışılmıştır. 6. sınıfta özellikle dil kavramının yoğun olarak geçmesi dilin birleştirici gücüne vurgu yapılması bakımından önemlidir. Nitekim VanderZanden (1990) kültür ile dil arasında sıkı bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında Setemen, Widiana ve Antana (2023) sosyal bilgilerde yer alan kültür okuryazarlığı kavramlarının araştırmaya tabi olan öğrencilerin milliyetçilik tutumlarını geliştirmede etkili olduğunu tespit etmiştir. Dere ve Ateş (2022) "Alternative Literacy in the Turkish Social Studies Curriculum" çalışmalarında sosyal bilgiler ders müfredatını incelemişlerdir ve çalışmaları sonucunda sosyal bilgilerde pek çok okuryazarlık becerisi bulunmasına rağmen yetkinliklerin kültür okuryazarlığı ile daha çok ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Helms, Trejo ve Fultz (2012) sosyal bilgilerde kültür okuryazarlığının durumunu araştırdıkları çalışmalarında sosyal bilgiler dersinde kültürün önemli bir yere sahip olduğunu, ders kitaplarının kültürel okuryazarlık gibi pek çok becerinin ilettilmesinde etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Septinai ve Maftuh, (2020) sosyal bilgiler dersinin öğrencileri kültür açısından geliştirdiğini, küresel kültürün varlığına karşı kültür okuryazarlığının bir kalkan olduğunu tespit etmiştir.

Tarihin ve kültürel mirasın belirleyicisi olarak bilimciler, türküler önemlidir (Artun, 2006). Somut olmayan kültür mirası olan Türkü'nün sadece 5. sınıfta yer aldığı görülmüştür. Gürkan'ın (2015) yaptığı çalışmada da Türkü'ye 5. sınıf ders kitabında yer verildiği tespit edilmiştir. Çalışmalar bu açıdan birbirlerini desteklemektedir.

Ders kitabında halk oyunlarına yalnızca 5 sınıf ders kitabında yer verilmiştir. Sumbül (1997)'de alan yazında halk oyunlarının sürdürülmesi konusunda yeterli çalışmaların yapılmadığını ortaya koymuştur. Gürkan 2015'te yaptığı ders kitabı incelemesinde halk oyunlarına az da olsa yer verildiğini tespit etmiştir. Kolaç'ın 2009'da yaptığı çalışmada halk oyunlarına Türkçe ders kitabında da yer verildiği tespit edilmiştir. Bu açıdan çalışmalar birbirini desteklemektedir.

Kültürel okuryazarlık toplumun sadece kendi kültürünü değil başka toplumların kültürlerini ve kültürel unsurlarını da tanıyabilmesini içermektedir (Köksal, 2010). Sosyal bilgiler ders kitapları incelendiğinde çoğunlukla Türk kültürüne ait unsurların vurgulandığı ve milli kültür kavramlarının ağırlıklı olarak işlendiği tespit edilmiştir. Toksoy'un 2022'de sosyal bilgiler ders kitabını incelediği çalışmada da *Kültür ve Miras* öğrenme alanında kültür konularının ele alınarak çoğunlukla milli kültüre vurgu yapıldığını tespit etmiştir. Eguz (2021) "Adequacy of the Social studies Curriculum in terms of Cultural Literacy Skills" adlı çalışmada sosyal bilgiler öğretim programını incelemiş ve 4, 5, 6 ve 7. sınıf seviyesinde her öğrenme alanının/ ünitenin kazanımlarında doğrudan ya da dolaylı kültürle bağlantı kurulduğunu, kültürel unsurların yoğun olarak *Kültür ve Miras* ve *Küresel Bağlantılar*'da geçtiğini tespit etmiştir. Küresel bağlantılar öğrenme alanında sadece her sınıf düzeyinde farklı kültürlere ait, edebiyat, film, yiyecekler aracılığı ile bilinç oluşturma gayreti görülmüştür. Kültürel okuryazarlık sadece bireyin kendi kültürünü tanıması değil, ilişkili olduğu farklı kültürlerle ilgili bilinç kazanmasıdır (Yatkin

Bozkurt, Özen ve Altunbay, 2020; Septinai ve Maftuh, 2020). Kültür okuryazarlığı ayrıca bireyin içinde var olduğu kültürle ilgili kültürel yeterliliğe ulaşmasına ve farklı kültürlerle önyargısız ve uyum içinde yaklaşmasına fırsat vermektedir (Fravell, Thackrah ve Hoffman, 2013) . Dolayısıyla sadece bir öğrenme alanında değil, kültüre vurgunun yapıldığı pek çok öğrenme alanında diğer uluslarla ilgili kültürel farklılık ve benzerliğe vurgu yapılması empati, hoşgörü ve dolayısıyla kültürel okuryazarlığın kazandırılmasını olumlu etkileyeceği düşünülmektedir. Çalışmalar sonuç itibariyle birbirini desteklemektedir.

Sonuç olarak sosyal bilgiler ders kitaplarında kültürel kavramlara yeterli düzeyde yer verildiği söylenebilir. Kültürel kavramların *Kültür ve Miras* ve *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanlarında yoğun olarak geçtiği tespit edilmiştir. Kültüre ilişkin kazanımların *Birey ve Toplum*, *Kültür ve Miras* ve *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanlarında bulunduğu ortaya çıkmıştır. Kültüre ilişkin hat, ebru, çini vb. Sanatsal faaliyetlere her sınıf düzeyinde yeterli yer verilmediği görülmüştür. Kültüre ve kültürün el sanatları vb unsurlarına ders kitaplarında yer vermek öğrencilerin kültürü daha iyi anlamalarına ve kendi kültürlerini daha iyi benimsemelerine yardımcı olur (Sujastika ve Abdulkarim, 2021; El Naggar, 2020). Çalışmadan hareketle geliştirilen öneriler iki başlık altında sunulmuştur.

Araştırma yapmaya yönelik öneriler:

- Sosyal bilgiler ders kitapları görsel açıdan kültür okuryazarlığına ilişkin incelenebilir.
- Kültür okuryazarlığı açısından sosyal bilgiler ders kitaplarının yeterliliğine yönelik sosyal bilgiler öğretmenleri ile çalışmalar yapılabilir
- Çeşitli kademedeki öğrencilerin kültüre ilişkin algılarını ortaya çıkarmak amacıyla metafor çalışması yapılabilir.

Uygulamaya yönelik öneriler:

- Öğrencilerin farklı kültürleri tanıması ve bu konuda öğrencilerde bilinç oluşturulması adına ders kitaplarında farklı kültürlerle ilişkin kavramlara kültürle ilişkili öğrenme alanlarında vurgu yapılabilir.
- Fıkra, tiyatro, mâni, tekerleme gibi Somut Olmayan Kültürel Miras öğelerine konularla ilişkili olarak ders kitaplarında yer verilerek içerik zenginleştirilebilir.
- Okullarda küçük bazlı yöresel kültür müzesi kurulması teşvik edilebilir.
- El sanatları kavramlarına ilişkin daha fazla ve çeşitli örnekler verilerek ders kitapları zenginleştirilebilir

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmacılar kendi aralarında ya da herhangi bir kurum ile aralarında çatışma bulunmadığını beyan ederler.

KAYNAKLAR

- Akpınar, M. & Cantürk, A. (2021). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kültürel farklılık, kültürlerarası duyarlılık algıları ve kültürlerarası eğitime yönelik görüşleri. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 444-470.
- Akpınar, M & Genç, İ. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kültür kavramına ilişkin görüşleri. *Kastomonu Eğitim Dergisi*, 25(1), 249-268.
- Arıkan, İ. (2012). İlköğretim 7. Sınıf öğrencilerinin kültürel miras ile ilgili başarı düzeyleri ve tutumlarının bazı değişkenlerle incelenmesi (Adıyaman Örneği) [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Artun, E. (2006). *Adana halk kültürü*. Ulusoy matbaacılık.
- Aslan, S. (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çok kültürlü eğitim ile ilgili görüşlerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 18(2), 231-253.
- Atwood, V. A. (1982). A historical perspective of social studies. *Journal of Thought*. 17 (3), 7-11.
- Cantürk, A. (2020). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kültür ve miras öğrenme alanına yönelik sınıf içi uygulamalarının incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Trabzon Üniversitesi].

- Çengelci, T. (2012). Sosyal bilgiler öğretim programında somut olmayan kültürel mirasın yeri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1),185-203.
- Çulha Özbaş, B. (2009). İlköğretim sosyal bilgiler derslerinde kültürel miras eğitimi. M. Safran. (Ed.). Sosyal bilgiler eğitimi içinde (702-718). Pegem Akademi.
- Demir Y. & Atasoy, E. (2018).5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının (2017) değerlendirilmesi. *Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (2), 753-780.
- Dere, I. & Ateş, Y. (2022). Alternative literacy in the Turkish social studies curriculum. *Online Submission*, 1(1), 1-20.
- Deveci, H. (2009). Sosyal bilgiler dersinde kültürden yararlanma: öğretmen adaylarının kültür portfolyolarının incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(28),1-19.
- Dilek, A. Baysan, S. & Öztürk, A. A. (2018). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi üzerine yapılan yüksek lisans tezleri: bir içerik analizi çalışması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(2), 581-602.
- Dündar, R. & Kızık, M. M. (2023). Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre kültürel okuryazarlık. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 144-157. DOI: 10.38015/sbyy.1227233
- Eaglestone, R. (2021). ‘Powerfulknowledge’, ‘culturel literacy’ and the study of literature in schools. *İMPACT Philosophy of education society of great Britain*, 26, 2-41.
- Eguz, Ş. (2021). Adequacy of the social studies curriculum in terms of cultural literacy skills. *The Eurasia Proceedings of Educational & Social Science (EPESS)*, 23, 88-92.
- El Naggat, A. F. (2020). Using some reading modes for developing the EFL culture literacy of english section students at Zagazig Faculty of education. *Journal of faculty of education*, 31(122), 1-18.
- Flinders, D. J. (1996). Teaching for cultural literacy: A curriculum study. *Journal of Curriculum and Supervision*, 11(4), 351-366.
- Flinders, David, J. (1996). Teaching for culture literacy: A curriculum study. *Journal of curriculum and supervision* 11(4), 351-366.
- Fravell, H., Thackrah, R. & Hoffman, J. (2013). Developing indigenous Australian cultural competence: A model for implementing indigenous content in the curricula. *Journal of Teaching and Learning for Graduate Employability*, 4(1), 39-57.
- Gençalp, H. (2019). Görsel kültür, çoklu okuryazarlık ve çoklu biçimlilik bağlamında sosyal medya iletileri. *Global media journal TR Edition*, 10(19), 52-76.
- Güleç, S. & Hüdavendigâr, M. N. (2020). Sosyal bilgiler eğitimi alanında okur yazarlık becerisi başlığında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *International journal of Humanities and Research*, 4(3), 24-36.
- Gülersoy, A., E. (2013). İdeal ders kitaplarının arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 2, 8-26.
- Gürel, D. & Çetin, T. (2018). Sosyal bilgiler dersi ve kültür aktarımında edindiği rol üzerine bir inceleme. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 6(2), 22-44.
- Gürkan, B. (2015). Sosyal bilgiler ders kitaplarının somut olmayan kültürel miras açısından incelenmesi. [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi].

- Gürsoylar, G. (2019). *Ortaokul 7. sınıf sosyal bilgiler dersi kültür ve miras öğrenme alanının öğretiminde tarihsel empatinin kullanılması: bir eylem araştırması*. [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].
- Güvenç, H. (2022). *Sosyal bilgiler kültür ve miras öğrenme alanının sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri açısından analizi*. [Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi].
- Helms, R. G., Trejo, C. and Fultz, R. (2013). Global and cultural literacy. *Journal of Internaitonal Diversity* , 1, 39-47.
- Hirsch, E.D. (1987). *Culturel Literacy: WhateveryAmericansneedtoknow*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- House, E. R., Emmer, C. and Lawrance, N. (1991). Cultural literacy reconsidered. *Literacy for a diverse society: Perspective, practis and policies* , 58-74.
- İbrahimoglu, Z. (2018). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kültür kavramını ve farklı kültürlerle yaklaşımı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 119-152.
- Kafadar, T. & Şan, S. (2021). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre kültürel okuryazarlık. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 59, 214-234.
- Kalaycı, N. & Baysal, S. B. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi (2005-2017-2018). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1),106-129.
- Karasar, İ. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi, kavramlar, ilkeler, teknikler*. Nobel yayınları.
- Karlı, Ö. (2016). Ernst Cassirer’de kültürün anlamı. *Jomelips*, 1(2), 38-59.
- Keith, A. M. (2020). *Implementing a scripted literacy curriculum: A Culturally Responsive Approach*. [Dissertation of phd. Unviersity of Washington].
- Kelleher, J. (2002). Culturel literacyandhealth. *Commentaries*,13(5), 497-500.
- Kılcan, B. & Akbaba, B. (2013). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan kültürel mirasa duyarlılık değerine ilişkin öğrenci algılarının incelenmesi. *Zeitschriftfürdiewelt der Türken Journal of world of Turks* 5(3), 113-137.
- Kolaç, E. (2009). Somut olmayan kültürel mirasın korunma, bilinç ve duyarlılık oluşturmada Türkçe eğitiminin önemi. *Milli Folklor*, 82, 19-31.
- Köksal, H. (2010). Türkiye’de tarih öğretimi tartışmalar ve tarih öğretiminde kültür okuryazarlığı. K. Çayır (Ed.). Eğitim, çatışma ve toplumsal barış. Türkiye’den ve Dünya’dan örnekler. Tarih Vakfı.
- Maden, C. (2022). *6. Sınıf sosyal bilgiler dersi “kültür ve miras” öğrenme alanındaki kazanımlara erişme düzeyinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi].
- May, İ. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında kültür ve miras ünitesinde kazanımlarının incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi].
- Mejuyev, V. (1987). *Kültür ve Tarih*. (S. H. Yokova, Çev.). Başak Yayınları.
- Memişoğlu, F. & Ilgıt, A. (2017). Syrian refugees in Turkey: Multifaceted challenges, diverse player sand ambiguous policies. *MediterraneanPolitics*, 22(3), 317-338.

- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Sage Publication.
- Öztürk, H. (1993) *Eğitim sosyolojisi*. Hatipoğlu yayınları.
- Pehlivan, A. & Kolaç, E. (2017). Açık-örgün eğitim sosyal bilgiler ders kitapları ve öğretim programında somut olmayan kültürel miras öğeleri. *Turkishstudies* 11(19),655-670. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.10095>
- Polat, S. (2019). Sosyal Bilgilerde kültürel miras konularının öğretimi. T. Çelikkaya, Ç. Ö. Demirbaş, T Yıldırım ve H. Yakar (Ed). Sosyal bilgiler öğretimi II. İçinde (357-387). Pegem A yayıncılık.
- Septiani, D. W. & Maftuh, B. (2020). Application of problem based learning (PBL) model to improve cultural literacy capabilities of elementary school students. *In International Conference on Elementary Education*, 2(1), 566-580.
- Sertkaya, K. B. (2010). *İlköğretim ikinci kademe sosyal bilgiler dersi öğretiminde kültür aktarımı ve kültürel kimlik geliştirme*. [Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi].
- Setemen, K. , Widiana, I. W. and Antara, I.G.W.S. (2023). Multicultural learning based on blended learning social studies and the impact on nationalism attitude viewed from students cultural literacy level. *Nurture*, 17(3), 314-324.
- Sujastika, I. ve Abdulkarim, A. (2021). *Civiceducation textbook presentation of seventh grade based on cultural literacy and citizenship*. Proceedings of the annual civic education conference (ACEC 2021).
- Sümbül, M. (1997). Halk oyunlarının işlevleri. *Folklor ve Edebiyat Etnoloji Halk Bilim Antropoloji üç aylık dergisi*, 11, 1-20.
- Şahin, M. (2019). Kültür değişimleri ve eğitim. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 458- 466.
- Tekkök, T. (2019). *6. Sınıf sosyal bilgiler "kültür ve miras" öğrenme alanında hikâye anlatım yönteminin akademik başarıya etkisi*. [Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi].
- Tenekeci, M. & Dursun, H. (2019). 2018-2019 eğitim öğretim yılında 6.sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarına yönelik öğretmen görüşleri. *Al-Farabi International Journal on Social Science*, 2(4), 1-12.
- Toksoy, B. (2022). *4. Sınıf sosyal bilgiler dersi kültür ve miras öğrenme alanının öğretmen görüşleri ve ders kitabı açısından incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi].
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2022). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. Web: <https://www.tdk.gov.tr/>. Erişim tarihi: 24.12.2022
- Ünlü, İ. (2012). İlköğretim 8. Sınıf öğrencilerinin kültür algılarının incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 13(1),77-92.
- Vander Zanden, J. W. (1990). *Sociology*. McGraw- Hill Publishing Company.
- Western Sydney University. (2023). What is culture literacy?. https://www.westernsydney.edu.au/studysmart/home/cultural_literacy/what_is_cultural_literacy adresinden 21.05.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Yatkın Bozkurt, Ş., Özen, F. & Altunbay, M. (2020). Küreselleşme, kültürel etkileşim, kültürel okuryazarlık ve eğitim. M. Güçlü (Ed). *Eğitim Antropolojisi*. Pegem Akademi.

Yıldırım, A. &Şimşek, H. (2004). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (4. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. &Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Zor, A. (2014). Kültürel okuryazarlık açısından görsel sanatlar dersinin önemi. *Ulakbilge*, 2(4), 1-13.

Yazar Katkı Oranı

Araştırmacılar çalışmaya aynı oranda katkıda bulunmuşlardır (1. yazar katkı oranı %50; 2. yazar katkı oranı %50).